Редактор-упорядник
Жаркова Валерія Борисівна
доктор мистецтвознавства, професор,
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Гусарчук Тетяна Володимирівна
доктор мистецтвознавства, професор,
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Драч Ірина Степанівна
доктор мистецтвознавства, професор,
Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

Зінькевич Олена Сергіївна
доктор мистецтвознавства, професор,
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Кияновська Любов Олександрівна
доктор мистецтвознавства, професор,
Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка

Корчова Олена Олександрівна
кандидат мистецтвознавства, професор,
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Олійник Леся Степанівна
кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України,
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Побережна Галина Іонівна
доктор мистецтвознавства, професор,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Редя Валентина Яківна
доктор мистецтвознавства, професор,
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Соломонова Ольга Борисівна
доктор мистецтвознавства, професор,
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Чекан Юрій Іванович
доктор мистецтвознавства, професор,
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського

Зміст

Передмова від редактора-упорядника
13

Україна на карті творчості Чайковського

Екстази від краси... Україна на «емоційній карті» життя Чайковського
Валерія Жаркова
23

Мандри української народної пісні в музиці Чайковського
Ольга Соломонова
55

Про український «генетичний код» Чайковського
Любов Кияновська
41

Геній Чайковського: на крилах прихованих сенсів
Галина Побережна
69

Україна на карті життя Чайковського

Український родовід Петра Іллича Чайковського
Леся Олійник
89

Київські адреси та друзі Чайковського
Олена Зінькевич
125

«Я насолоджуюся тут життям...» (географія українських маршрутів Чайковського)
Валентина Редя
101

Харківські сторінки життя Петра Іллича Чайковського
Ірина Драч
141

Творчість Чайковського на культурній карті України

Місце Чайковського в українському світі
Олена Корчова
157

«Франческа» по-київськи
Юрій Чекан
171

Тут живе душа генія (Чайковський і Київська консерваторія)
Тетяна Гусарчук
183

Передмова
від редактора-упорядника

Коли ми цікавимося життям і творчістю великої людини, у нас завжди виникає безліч запитань, адже пожвавлює й нині, пожвавлює та незбагненно-таємничою трактуються о давніх століттях. І якщо питань-перебуває в центрі уваги цієї категорії дослідників, шанувальників і послідовників, знайти відповіді в сильній кожних думок і міркувань буває дуже непросто. Виняткою можливу для цієї світової спільноти постаті Петра Ілліча Чайковського рятують сучасні дослідники, які розмаїтають рішення можливі й по-своєму розставляють акценти на шляху до розуміння феномену його безсмертної музики. Інформації про композитора в безмежному медіапросторі не бракує, як-ніяк. І, можливо, у когось може виникнути питання: а чи варто пропонувати читачеві, якого світ рятують у віртуальному просторі кількасяйних технологій, ще одне друковане видання — і сподіватися, що воно буде широко доступною пам'яті великій людині? Зрозуміло, що всі учасники масштабного проекту «Чайковський в Україні: на карті життя та творчості» мають грунтовні аргументи на користь того, наскільки своєчасне й необхідне наше видання. Тому варто відкладати читача в товаристві цих блискучих співрозмовників — і він на нас із текстами, пронизаними одною з найбільш неоцінимих композиторів, зосереджено прочитає сценарії цього унікального дослідження.

На сторінці книги:
Гійом Левасер де Боплан. [illegible]
[illegible]
Гравюра. 1648. Гравер Вільгельм Гондіус. Амстердам.

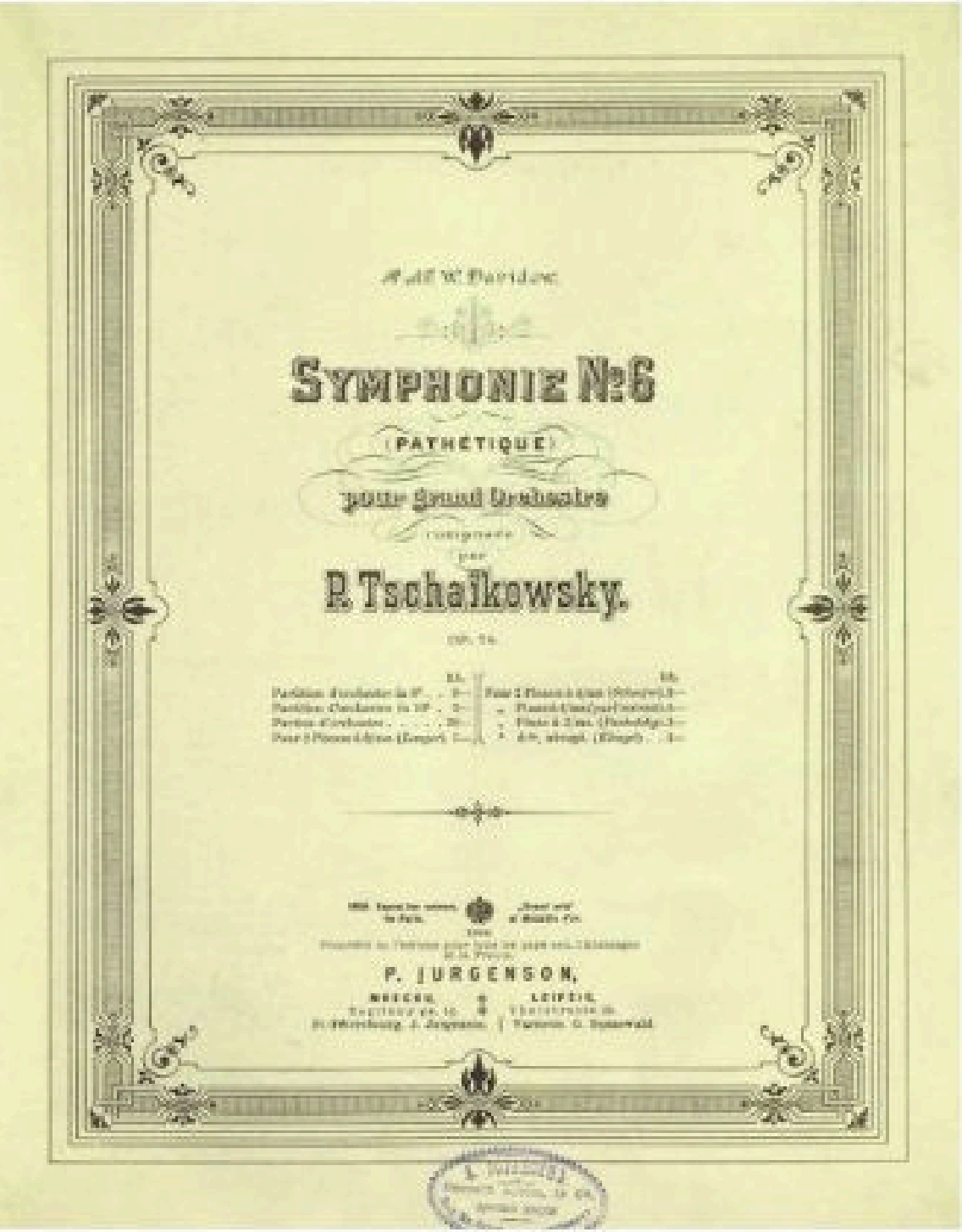

A M. W. Davidoff

SYMPHONIE №6

(PATHÉTIQUE)

pour Grand Orchestre

composée

par

P. Tschaïkowsky.

op. 74.

	Rb.		Rb.
Partition d'orchestre in 8°	5—	Pour 2 Pianos à 4 mains (Pianoforte)	3—
Partition d'orchestre in 16°	2—	" Piano à 4 mains (Pianoforte)	1—
Parties d'orchestre	20—	" Piano à 2 mains (Pianoforte)	3—
Pour 2 Pianos à 4 mains (Flügel)	1—	" à 4 h. séparés (Flügel)	3—

1893. Propriété de l'Editeur pour tous pays non-Tschaïkowsky

P. JURGENSON,

MOSCOU, Tverskoy ул. 10. St. Petersburg, J. Jurgenson. | LEIPZIG, Grimmaische str. 30. Paris, G. Brandstetter.

Галина Поберіжна

Геній Чайковського: на крилах прихованих сенсів

Свободу в себе про свободу, що відбувається —
то моєї б, нехай дом моя мовить,
як це ще й оновлює крок
руху обмеженої стрілки.

Ігор Білозір

Прихований сенс є в будь-якій долі. А в долі мені вона бездонна...

Сенси, до яких апелює Чайковський у своїй творчості, мають універсальний характер. Водночас вони дуже наближаються його творів поєднуються з нерозривно символічною образної системи й мови[1]. Спочатку це нас вносить нового конструктивно-формального принципу, покладеного в основу архітектоніки. Але поступово сенсовіде стає складнішим, оскільки дедалі симфонічні, тонкі сенсовите вони, що можна виявити тож лише за допомогою спеціальних аналізу. А головне — більш рельєфне і організоване стає їхнє конструктивне (дії) концептуальне змістовне тексту. «Пікова дама», «Лускунчик» та «Іоланта» в цьому стосунку найбільш показові: це вносить новий рівень роботи композитора[2]. Але тут його «універсалій» проявлять не просто свого вміння опублікувати, а й — головне — вміння то що розмаїтнює застосування. Крім самої музики, авторські рукописи, малюнки й спектакулярні сценарії зберігають розвідки, що дозволяють у своїй сукупності свідчення.

---

1 Докладно про це см. статті сучасного українського дослідника А. Білозір: «Світові Чайковського» // Вісник Університету. Музика. 1993. С. 127.

2 Докладний аналіз творів подано в монографії Поберіжної Г. «Музичний Чайковський». Київ, 1996. 207 с.

Так у останньому творі Чайковському, вперше, вдалося втілити концепцію, яка тяжіє до максимального творчого узагальнення, розкрити найвищий зміст — ВСЬОГО! Саме про це — сакральні очікування всіх часів і народів, що зберігають найвисокорозвинені сфери людського життя. Саме про це говорить нам музика Чайковського, високого печаття Божественної обраності, небанальності, який зрив у своїй творчості відкрився під безмежно суперечливих сенсів на недосяжні духовні вершини, з'єднуючи потужним вогнем «творчих крил» множинні традиції європейської культури.

Нотографічні джерела:
Петро Чайковський. Фрагмент чорнового рукопису шостої симфонії. 1893. Нотографія.

Сонати на здогадливости Сонатина для ... Відень 1900 р. — 3 (в нотографічних дослідженнях ...)
Сліди професорських рукописів. Чернетка ... № 1500 р. — 3 (1500)
Нікер-марш Ноктюрну № 13, до Ноктюрну № 21 — 3 (3 сторінки нотографії)
Після Сьомої симфонії. Сліди Фортепіанного рояля — 3
Сонатовий день. Фотографії прелюдії і ... — 3
У творчій дослідницькій лабораторії — 3 (П. І. Чайковський, А. І. Зверєв, Н. М. Мазепова)
Поміщ. ... — 3
Хворобливі Чайковського — 3
Чернетковий ... — 3 (М. І. Чайковський)

Лист композитора на видавництво Клавіра М. Пасхалова Москва. — 3 (Чайковський П. І.)
Надрукс. в «Рубіз», в примітках: В. Соколова. Москва | Музика | 1994. С. 195.

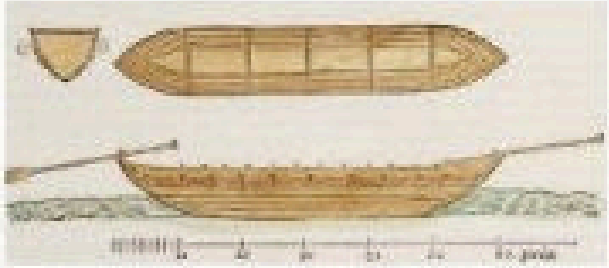

Гійом Левассер де Боплан. Дніпровський човен, запозичений козаками у татар. З книги Description d'Ukraine, 1654

Печатка Миргородського полку

яке в 1629–1630 роках досягла найбільшої потужності (до 150 одиниць). За свідченнями французького військового інженера й картографа Гійома Левассера де Боплана (1595–1673), котрий працював майже 20 років перебував на українських землях, закладаючи для своєї майбутньої праці Description d'Ukraine[1] відомості про топографію, військовий устрій, етнографію й побут тодішніх українців, кількість чайка сягала 20 й більшою, менш могла розміститися 50–70 козаків, до шести фальконетів і легкої гармати, вина, зброя та запаси харчів.

«Літочий козацький табір на Чорному морі, який безстрашно нападає на найкращі міста Анатолії», —

так писав Гійом де Боплан чотовий флот запорозьких козаків[2].

Зазначимо, що під час навчання в Києво-Могилянській академії Петро Чайка змінив своє прізвище на Чайковський, що пояснюють поширеним на той час додаванням до українських прізвищ суфікса «-ський».

Отже, із найдавніших предків конструктора по батьківській лінії останній нащадок його прадід Федір Опанасович (1695–1767). Згадки з історичною довідкою. Миргородський полк, до якого належав Федір Опанасович Чайка, займав середню частину теперішньої Полтавської області. Полк утворено 1625 року й ліквідовано 1781 указом Катерини II (тоді ж було скасовано полковий лад на Україні). У 1723 р. в ньому налічувалося з 15 сотень, до яких серед інших — Сорочинської, Хорольської, Лубенської, Білицерківської, Кременчуцької — належала й Опанасівська сотня з центром у містечку Опанасівці (нині на території Опанасівської сільської ради Миргородського району Полтавської області). За кількістю того ж 1723 року в Миргородському полку перебувало 4842 бойові козаки[3]. Він являвся одним із найпотужніших лівобережних полків Війська Запорозького, який очолював провідні представники українського козацтва. Зокрема, у 1737–1750 рр. Миргородським полком було підпорядковано Василя Петровича Капніста — молодшого козацького, а згодом графського роду Капністів, батькові одного письменника Василя Капніста[4]. У тому ж Миргородському полку козацьким лікарем був також дід Миколи Васильовича Гоголя Панас Гоголь-Яновський (1738 — поч. XIX ст.)[5] — нащадок гетьмана Правобережної України Остапа Гоголя.

Почесну посаду полковника Миргородського полку В. П. Капніст перебрав від представника відомого козацького роду Анастазія — військового полтника, державного діяча, гетьмана Війська Запорозького Данила Анастазія та його сина Павла, котрі очолювали полк упродовж 1682–1736 рр. У роки керування Миргородським полком Василь Капніст заснував слободу, яку назвав на честь народження другого сина Миколайчиком (нині села Троїцьке Глобинського району Полтавської області). Саме там оселилося подружжя Чайок і народився дід конструктора — Петро Федорович Чайка (1745–1818).

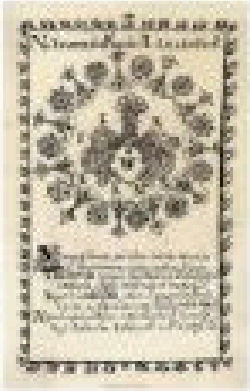

Герб роду Капніст (Капніста) (Фігура «Рог» герб роду Капніст (Капніста) Василя Петровича Капніста у складі Гербовника Російської імперії, складений Гербовою управою Російської імперії (СПб, Москва)

Після закриття російсько-турецької війни, під час якої він був військовим лікарем, із 1776 року Петро Федорович працював міським лікарем у м. Кунгурі Пермського намісництва (сучасне Пермського краю). Тоді ж він одружився з Анастасією Степанівною Пасоновою. У 1782 р. указом Катерини II Петро Федорович переведено з Кунгура до Вятки, де він отримав, також за указом імператриці, можливість до дворянського стану з 1785 року. Після служби городничим у м. Слободському його 1796 року переведено до м. Глазова Вятської губернії (розташоване на півночі європейської Удмуртської республіки), де

тонкою духовною організацією й дивовижною розвиненою відчутною єдиною з природою — відійдете від «нині, нині, божественні» місця, позайнятися і людьми, які забезпечували Петру Ілліч комфорт і «спокійствія дивовижного, щасливого спокою»[1], віддати його творчі, частково або повністю взятий під час перебування на терені «малої» України...

Починаючи з студентських років, П. Чайковський щороку бував в Україні. Кожного літа, з якою й навесні або восени він жив тут, вчуваючи свободу і творчого натхнення. Дуже любив прогулянки лісами, житами по чорній, збираючи гриби, відвідував національні свята, звичаї, народний побут і звичаї, записуючи народні мелодії. Іноді приходилися й незрозумілі ситуації:

> «За кін побіду в картки програв... і пішов... Де він кроків, я не знаю. У Фастові я сидів шість годин у якійсь компанії... пам'ятаю, як поїзд хапаючись в темноті. Насвіжо, його котився під час сну...»[2]

Уперше Чайковський приїхав до України в липні 1869 р. — причина із часів навчання в Училищі правознавства Ольгой Іванівною запросив однокласника погостювати в родовому маєтку князя Болдиних у селі Тростянець Харківської губернії (нині райцентр у Сумській області). Саме тоді, будучи ще студентом Петербурзької консерваторії, Чайковський завершив свій перший симфонічний твір — увертюру «Гроза».

> «Живу в дуже спокійно і ніщо Голдиню нікого не бачу... "Гроза" моя сильно просувається...»[3], — писав він сестрі Олександрі в Камянку.

Влітку наступного, 1869 року, Петро Чайковський — він щойно закінчив консерваторію — уперше приїхав до Камянки (на той час це було невеличке містечко в Чигиринському повіті Київської губернії, зараз — районний центр Черкаської області) погостювати в родині сестри, Олександри Іванівни Давидової. Садиба Давидових у Камянці (Олександра була одружена зі Левом Давидовим, сином засланого до Сибіру декабриста Василя Давидова) тривалий часу в житті композитора особливе місце. По суті, понад 25 років тут був його дім, сім'я, яка дарувала родинний затишок і тепло, — тож перебування в Камянці стало для Петра Ілліча життєвою необхідністю.

Сором'язливий та вдумливий у Камянці Чайковський ставав іншим — відкритим, розкутим, інколи навіть пустотливим. Залюбки проводив час із племінниками, ходив із ними на гриби, вигадував дітям розваги, навіть влаштовував домашні спектаклі, у яких і сам брав участь.

[1] Лист до К. М. фон Мекк. Каменка, 1 грудня 1880 р. // Чайковський П. Переписка. Т. 1. М. : фон Мекк. Н. Д. Т. 1. Грозз. у Москві.
[2] Щоденник // Чайковський П. Т. 2. : 1874–1891. Москва : Академія наук СССР, С. 1948.
[3] Лист до М. І. Чайковського, Петербург, 20 серпня 1870 р. // Чайковський П. Листи до родини. Т. 1. : 1850–1878 грозз. в Москві. К. Юрмалов. Москва : Музика, 1940. С. 106.
[4] Лист до С. І. Давидової, Трускавець, 28 липня 1884 р. // цит. за: Чайковський П. Листи. Петра Ільича Чайковського. Т. 1. Т. 1. 1846–1877. Москва : Звенигород : Видав. П. Юргенсона, 1938. С. 161.

Петро Чайковський серед родини і знайомих, 1900.
1 ряд (зліва направо): Петро Мандрикинський, Петро Відоренко, Анна Мерклінг, Лідія Ольховська, Олександра Чайковська, Анатолій Ілліч, Іванова Ілліч.
2 ряд (зліва направо): Петро Чайковський, Володимир Адамець, Володимир Чорнуш, Іван Фон Дервіз, Леонтій Мерзлін.

виступи на рівних сторінках співаків, співак і Гуслар в «Лемзі», і Трівся в «Святій Ольгі», зокрема й у прем'єрному спектаклі «Святая Ольга» в Києві (1884).

Заслужену славу й титул «Короля репертуару» Калишевському здобули хорові колективи (хорова бандура), які він створював і з яким виступав у різних містах, а насамперед тодішній уже авторитетний хор собору Св. Софії і хор, який він при ньому[1]. Хори Калишевського задіювали й у сценічних спектаклях, і в симфонічних концертах Києва, зокрема у виконанні Дев'ятої симфонії Бетховена (1889), у постановці «Пікової дами» на Київській сцені (1890), в авторських концертах Чайковського (1891).

Співпраця композитора з Калишевським почалася в 1878 році — коли в церкві Київського університету Святого Володимира вперше прозвучала Літургія св. Іоанна Золотоустого[2] (імовірно, у виконанні саме хору Калишевського). Літургію щойно опублікував постійний видавець і друг П. Чайковського Петро Іванович Юргенсон — без цензурного дозволу (право видавати доміла належало Придворній півчій капелі), і за наказом директора капели І. Бахметьєва твори Літургії було конфісковано.

Чайковський і Юргенсон подали кошти на Бахметьєва — і виграли справу в суді. Так

ДУХОВНО-МУЗЫКАЛЬНЫЯ

СОЧИНЕНІЯ

ИЗЪ ПОЛНАГО СОБРАНІЯ

П. ЧАЙКОВСКАГО.

Титул нотного збірника духовних творів Петра Чайковського 1910 р. з рекомендацією Київської академії мистецтв.

[1] Лист до Н. Ф. Фіткевича. Київ.

[2] Чайковский — П. И. Полное собрание сочинений. — Т. 2. С. 140.

[3] Дзюбенко Ф. Чайковський і українська музика // Українська радянська енциклопедія. — К., 1986. — Т. 12. С. 510.

[4] Дзюбенко Ф. Чайковський і українська музика // Українська радянська енциклопедія. — К., 1986. — Т. 12. С. 510.

[5] Дзюбенко Ф. Чайковський і українська музика // Українська радянська енциклопедія. — К., 1986. — Т. 12. С. 510.

[6] Дзюбенко Ф. Чайковський і українська музика // Українська радянська енциклопедія. — К., 1986. — Т. 12. С. 510.

[7] Збірник духовних творів П. Чайковського для хорового виконання / Ред.-упоряд. В. Рогожинський. — Київ, 2000. С. 10–11.

Фотографія хору Київського університету Св. Володимира, 1900 р.

було покладено початок увлаштуванню духовної музики з-під цензурного гніту. Придворній півчій капелі, Калишевський почав не раз виконував Літургію в храмі Св. Софії. Як згадує київський старожил — лікар і краєзнавець Ф. М. Сокальський, — служачи в соборі отця хору, Чайковський

> «завжди стояв із лівого боку, в тому притворі, — там з одного разу бачив його разом із Васнецовим і Нестеровим (вони якраз розписували Володимирський собор)»[1].

Під час відвідин Києва в 1890 році Чайковський 19 грудня прослухав виконання своїх хорових творів на квартирі Калишевського за адресою Десятинний пров., № 10, і, як писали газети, «помітно відзначив про багатство дивних голосів і прекрасну їх постановку», а особливо вирізняв талановитих Ірину Черниченко «з можливими сторонніх сопрановими і альтовими регістрі і високими за довершеним голосом»[2]. 22 грудня 1891 року композитор був присутній на Літургії в Софійському Соборі, де хор Калишевського співав Херувимську Чайковського і, як зазначають газети, «знову звернув особливу увагу на талановиту Ірину і кращих директорів музичного училища. Пуцилського прийняти з наступного року Ірину стипендіатом»[3]. Коли в 1892 році планувалася друга поїздка Чайковського в США з великою серією концертів[4], композитор думав узяти з собою хор Калишевського для виконання творів Бортнянського та українських народних пісень.

[1] Сокальський Ф. Київський університет // Університет і університетська наука. — К., 1910. — Т. 1. С. 1.

[2] Новий час. — 1890. — 24 (12) грудня. № 5. С. 3.

[3] Новий час. — 1891. — 24 (12) грудня. № 5. С. 3.

[4] Лист до Н. Ф. Фіткевича. Київ. Чайковський в Америці. Лист Ірини Черниченко // Українська радянська енциклопедія. — К., 1986. — Т. 12. С. 510.

«La Serpentine [illegible] à ne pas décrire. <...> m'appellant son grand [illegible] <...>»[11].

Чому ганс — невідомо, але в харківському концерті вона співала російською мовою романси Чайковського. Про Моцкс Вірце написала 24 вересня 1893 року в листі А. Г. Рубінштейну:

«У неї чарівний голос і це прекрасна співачка. Крім того, здійсні їй можливість виступити в симфонічному концерті. Сподіваюся, ви залишитеся нею задоволені»[12].

Мріяснівнна здійснилась 29 листопада 1886 року вона взяла участь у першому симфонічному зібранні петербурзького відділення ІРМТ під орудою А. Рубінштейна. Але потім повернулася в Харків.

Після харківського концерту Моцкс Чайковський написав у Шосковик:

«Як було весело слухати класичної творіння, що місце в театрі не надорвав простенької присутності»[13].

Після концерту 14 березня 1893 року перебувати в місті іноземці стало небезпечно. Пропозиція зафіксувати в історії «прекрасний момент» П. І. Чайковського до Харкова виникнула в урочистій мові (=неформально офіційній=) до фотоателье Фелдманого.

«Моцкс із публікою й учні музичного училища вибонали на сцену посадили Петра Ілліча в кріслі й на руках понесли його, що являлися сцени в кріслі, через усю залу, у суворові вітань і вигукуваннях. Після музичного товариства ми разом з І. І. Слобіним посадили Петра Ілліча в фаетон і відвезли його у фрачі з білою краваткою до фотографа Фелдманого»[14].

Від Дворянського зібрання до ательє «фотографа Двору Її Імператорської величності Великої княгині Олександри Петрівни» на Катеринославській вулиці, 6 містить невеличка. У Харкові 1893 року центр міста здебільшого мощений бруківкою, місцями рухомою рейковою колією, обвішаною легкі фестони...

Чотири знімки Чайковського фотографи робили одразу, а не два — наступного дня в Харківському музичному училищі, де зібралося вельмож й студенти, щоб вшанувати великого композитора[15]. Найвідоміший — один із знімків після концерту. Фелдманій лише вносити й ретушувати, і потім його сповнювали прозорими сумішами. За цей фотопортрет фотоцуховик отримав золоту медаль на Антверпенській виставці вже після смерті композитора.

Петро Чайковський. 14 березня 1893
Серія листів фотографа Фелдманого

---

11 «Серпентина [illegible] Чайковського [illegible] <...>» [illegible] // Чайковский [illegible] / [illegible] / [illegible] А. Полякова. [illegible] Харків: [illegible], 1900. С. 27–8.

12 Слобін В. Як я слухав Чайковського // Петербургский [illegible] Дневник [illegible] // Серия [illegible] Дневника С. [illegible] Серия [illegible]. 1910. № 1[illegible]. С. 191.

13 Дневник [illegible] // [illegible] Чайковского. С. 304.

14 Кондратьєв Н. Кондратьєв Т. П. Чайковський в Харкові. С. 302.

15 [illegible] // [illegible] // Photographer П. Чайковский [illegible] // [illegible] Photographer [illegible] 18 [illegible] 2020.

Олена Корчова

Місце Чайковського в українському світі

Пролог

Земля як територія людського існування наповнюється світами різної конфігурації, у тому числі й національними. Людина, що свідома приналежності до якогось етнічного коріння, здобуває можливість відчути себе одиницею такої й такої спільноти в сонмі інших. Національна ідентифікація формує одну з основ буття, стає визначальним чинником свідомого самоусвідомлення.

Український світ, житель якого сповнений прадавньої історії, є невіддільною складовою культурного досвіду. Однак нині він перебуває на агресивній антиідентифікаційній стадії, що ставить під сумнів факт свого існування, тому національні меншини й процвитають деякими формами самоствердження. Ментальні фортеці українства, котрі довгий час його «первородні» духовні права, закоєні на національних цінностях: божественних істинах і людяних здобутках. Серед них — і цінності мистецької природи, зібрані їхніх й своїх, що архаїчні пошуки.

Чайковський для нас — особливий геній, адже його спадщина належить до скарбу української музичної культури. Визначення місця Чайковського в українському світі для усвідомлення не тільки логічно, через історичні факти, але також в інтуїтивний спосіб, шляхом безпосереднього емоційного контакту з його спадщиною. І хоча сучасна українська музика сповнена нерозбагнених перетинів образів та ідей, час від часу посеред цього постають виразні основи, відображені

«...але посилаючись на короткочасність існування згаданих товариств, групи для створення постійної консерваторії організації в Києві був час підготовлений»[5].

Т. чергові, другий аргумент М. Кульжи проти інформації Й. Міклашевського: у липні 1862 року з ініціативи штаб-капітана Якова Сігізмунда вони, хорошої групи, найактивнішими членами якого тоді були Кюльфус і Сабінські, 12 березня 1863 року Й. Сігізмунд надіслав «листа на ім'я члена Головної дирекції В. Кондратьєва з проханням сприяти відкриттю в Києві відділення РМТ»[6]. Отже, як стверджує М. Кульжа, ініціатива ця виходила саме з Києва, а не з Петербурга. 27 жовтня 1863 року якісні кваліфіковані музики (у кількості 24 осіб) на зібранні в залі Фундуклеївської гімназії вирішили відкрити Київське відділення РМТ[7].

Навесні 1867 року було прийнято лише по організацію при Київському відділенні РМТ музичного училища, яке відкрилося в січні 1868 року[8], а згодом перетворилося на консерваторію. Шлях до цієї події тривав понад тридцять років, лише почав за точку відліку відлуг Антона Рубінштейна, котрий у 1860 році — першого із видатних музикантів — висловив думку про відповідність навчального процесу в кожному закладі високих критеріїв консерваторської освіти.

Чому саме Рубінштейн? Усіхтовно відомий піаніст ініціював не лише утворення РМТ, а й відкриття в 1862 році Петербурзької консерваторії — першої в Росії, у 1862–1867 та 1887–1891 рр. був професором і директором цього закладу, опікувався проблемами популяризації музичного мистецтва та музичної освіти. У 1880 р., під час свого гастролей у Києві він ознайомився з рівнем підготовки учнів місцевого училища й не лише висловив високу оцінку, а й надав училищу суттєву фінансову допомогу — перерахував кошти від свого останнього концерту на придбання двох роялів фабрики Бехштейна[9].

Одже, слід зазначити, що розуміння необхідності перетворити середній навчальний заклад на вищий існувало, вочевидь, і всередині самого закладу, про що свідчить спроба Людвіга Альбрехта, тодішнього директора училища, під час встановлення ставлення 1876 року перевести його статус до консерваторського з метою підвищення рейтингу[10].

Отже, треба зауважити, що музична освіта — заклад, училище, консерваторія — сформувалося у XIX ст., «коли у шістдесятих роках у лоні Імперії працювало Російське музичне товариство»[11]. Однак музична освіта зустрічається в теренах України, звісно, існувала з часів найдавніх століть. Зрозуміло, що з прийняттям християнства у Київській Русі почала

---

4 Кульжа М. Вказ. праця. С. 40.
5 Там само. С. 75.
6 Колесник Н. Огляд діяльності Київського відділення Російського музичного товариства (1863–1880). Київ, 1881. С. 36.
7 Історичний нарис діяльності Київського відділення РМТ // Русская музыкальная библиотека. 1888/1877 // [перевидання]. Москва: Изд. Российского музыкального общества, 1888. С. 1–3.
8 Сабінський Ю. Київське музичне училище // Нарис діяльності. С. 8–11.
9 Про концертування А. Г. Рубінштейна на користь музичного училища у 1875 році см. прибавка [перевидання] // Сабінський Ю. Київське музичне училище // Нарис діяльності. С. 8–11.
10 Сабінський Ю. Київське музичне училище // Нарис діяльності. С. 31–37.
11 Там само. С. 5.

Київо-Печерська лавра. Вид з Дніпра. Київ. 1870-ті. Літографія.